Jerzy Okoński

Wyniki ratowniczych badań archeologicznych na stanowisku 2 w Zagórzu, gm. Niepołomice

Stanowisko 2 w Zagórzu, gm. Niepołomice, zostało odkryte w trakcie badań AZP, prowadzonych wiosną 1992 r. na obszarze 104–59 przez Ryszarda Naglika i Tomasza Wichmana (R. Naglik, T. Wichman, 1992). Zajmuje ono według wstępnego rozpoznania w oparciu w metodę prospekcji powierzchniowej obszar około 12 hektarów. Stanowisko zlokalizowane jest w bezpośrednim sąsiedztwie północnej krawędzi Pogórza Wielickiego (ryc. 1), na terenie o silnie rozwiniętej morfologii. Posiada formę cyplowato ukształtowanego występu garbu terenowego, ograniczonego dolinami Drawinki i Podłężnianki. Rozległe wypłaszczenie wykazuje zniszczenie, wynikające zarówno z zaawansowanej, naturalnej erozji, jak i rozmaitych działań człowieka (budowa dróg wykorzystujących erozyjne wąwozy lessowe, wydobywanie gliny). Teren stanowiska leży w strefie pokrywy lessowej, co wraz z innymi elementami fizjografii podnosi jego atrakcyjność osadniczą.

Ponieważ publikacja niniejsza jest pierwszą, obszerniejszą prezentacją problematyki związanej ze stanowiskiem 2 w Zagórzu, gm. Niepołomice, w części wstępnej przed-

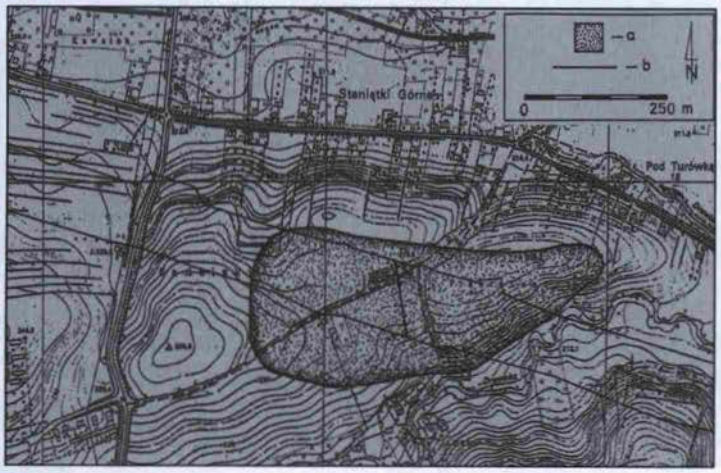

Ryc. 1. Zagórze, gm. Niepołomice, stan. 2. Lokalizacja stanowiska. Symbole graficzne: a — zasięg stanowiska, b — linia rozgraniczenia projektowanej autostrady A4

stawiona zostanie historia wcześniejszych badań. W trakcie badań AZP w 1992 r. zinwentaryzowano na rozległej powierzchni stanowiska osady z wczesnego neolitu, młodszego okresu przedrzymskiego i wczesnego okresu wpływów rzymskich, młodszej fazy wczesnego średniowiecza (XII–XIII w.) oraz nieliczne materiały z czasów późnego średniowiecza (R. Naglik, T. Wichman, 1992, KESA 2). W okresie od 22 października do 6 listopada 1996 r. na stanowisku przeprowadzone zostały przez Krakowski Zespół do Badań Autostrad badania sondażowe w ramach prac przygotowawczych do budowy autostrady A4. W trakcie badań sondażowych, realizowanych przez ekipę kierowaną przez Bartłomieja Koniecznego, wyeksplorowano na stanowisku 14 wykopów o łącznej powierzchni 190 m^2, odkrywając 11 obiektów (w tym m.in. 6 jam posłupowych, rozległy obiekt z okresu rzymskiego, jamę z okresu wczesnego neolitu oraz być może fragment rowu o nieustalonej — ze względu na sondażowy charakter badań — chronologii). Przeprowadzone badania sondażowe potwierdziły wielokulturowy charakter stanowiska oraz jego znaczną wartość poznawczą (B. Konieczny, 1996, s. 1–3). Istotnym ustaleniem przeprowadzonych badań wykopaliskowych było również jednoznaczne stwierdzenie znacznego zniszczenia stanowiska w wyniku zaawansowanej erozji naturalnej i intensywnej działalności rolniczej na terenach lessowych. Na niektórych fragmentach rozległej osady wielokulturowej stwierdzono przemieszanie materiałów w warstwie kulturowej o miąższości przekraczającej 50 cm. W wymiarze konserwatorskim kwalifikowało to wartościowe poznawczo stanowisko do pilnego podjęcia badań ratowniczych. W 1996 r. na stanowisku przeprowadzone zostały również weryfikacyjne badania powierzchniowe. Ekipa w składzie: dr Jacek Górski oraz mgr mgr Elżbieta Trela i Mirosław Zając pozyskała z powierzchni stanowiska materiały o charakterze osadowym z czasów epoki kamienia, kultury przeworskiej z okresu rzymskiego oraz z późnego średniowiecza, a także nieliczne materiały z okresu wczesnego średniowiecza (J. Gór-

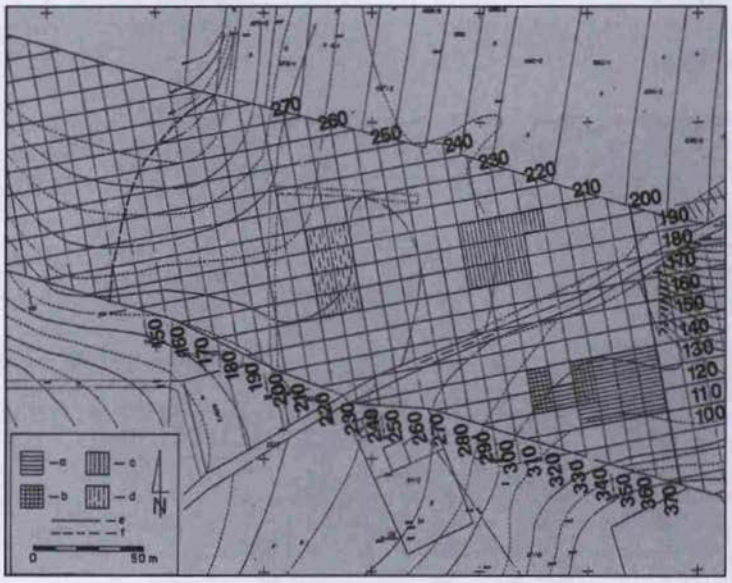

Ryc. 2. Zagórze, gm. Niepołomice, stan. 2. Siatka arowa i zakres eksploracji w latach 2000–2002. Symbole graficzne: a — ary zbadane w roku 2000, b — ary zbadane w roku 2001, c — ary zbadane w roku 2002, d — ary, na których eksplorację rozpoczęto w 2002 r., e — linia podziału na część E i W stanowiska, f — zasięg stanowiska w kierunku W i NW wg rozpoznania w 2000 r.

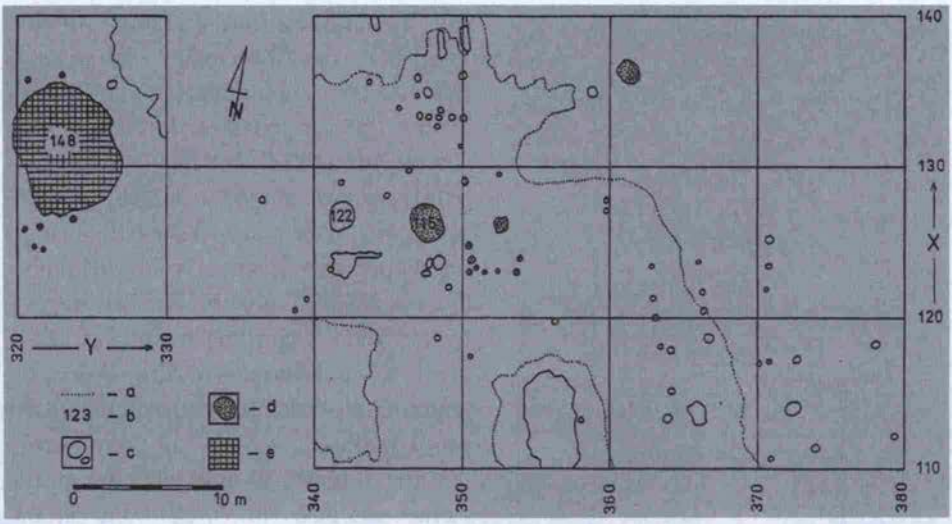

Ryc. 3. Zagórze, gm. Niepołomice, stan. 2. Ary 110-130/320-370 (eksploracja 2000–2001) — plan obiektów i zasięg warstw kulturowych. Symbole graficzne: a — maksymalny zasięg warstw kulturowych, b — numery wybranych obiektów, c — obiekty wczesnego neolitu, d — obiekty młodszego okresu przedrzymskiego i wczesnego okresu rzymskiego, e — obiekty z późnego okresu rzymskiego

ski, E. Trela, M. Zając, 1996). W trakcie tych badań znacząco powiększono zasięg stanowiska, zwłaszcza w kierunku SE, na wypłaszczeniu nad doliną Drawinki. Po kilkukrotnych weryfikacyjnych badaniach powierzchniowych oraz sondażach wyznaczono kształt stanowiska w formie zbliżonej do rombu o maksymalnych wymiarach: 750 (wzdłuż osi E–W) x 260 m.

Stanowisko 2 w Zagórzu, gm. Niepołomice, jest jednym z kilkunastu, na których podjęte zostały w 2000 r. przez Krakowski Zespół do Badań Autostrad badania ratownicze w związku z planowaną budową autostrady A 4. Rozległość stanowiska sprawia, iż ratownicze badania wykopaliskowe, wyprzedzające realizację inwestycji, prowadzone są na stanowisku przez dwie ekipy. W części wschodniej badania realizuje Pracownia Usług Archeologicznych mgr Magdaleny Suchorskiej-Roli, natomiast w części zachodniej — Pracownia Archeologiczna Jerzego Okońskiego.

W pierwszym sezonie eksplorację zakończono na powierzchni 11 arów. W sezonie 2001 prace terenowe prowadzone były w okresie od 10 lipca do 16 sierpnia. W ich trakcie zakończono badania 4 kolejnych arów (ryc. 2, 3). Badania w pierwszych sezonach koncentrowały się w centralnej części stanowiska, w rejonie rozgraniczenia powierzchni eksplorowanej przez wymienione wcześniej ekipy. W trakcie wstępnych badań stanowiska w sezonach 2000–2001 okazało się, iż w centralnej części stanowiska mamy do czynienia ze zróżnicowaną, dwojaką sytuacją stratygraficzną.

W części wschodniej badanego terenu (ary 110-130/350-370) odsłonięto rozległą powierzchnię, zajmowaną przez warstwę kulturową o złożonej strukturze, z której wyodrębniają się obiekty archeologiczne (np. obiekty 103 i 104). Jej układ w postaci wydłużonego po kierunku NW–SE pasma szerokości do 30 m w partii stropowej badanej

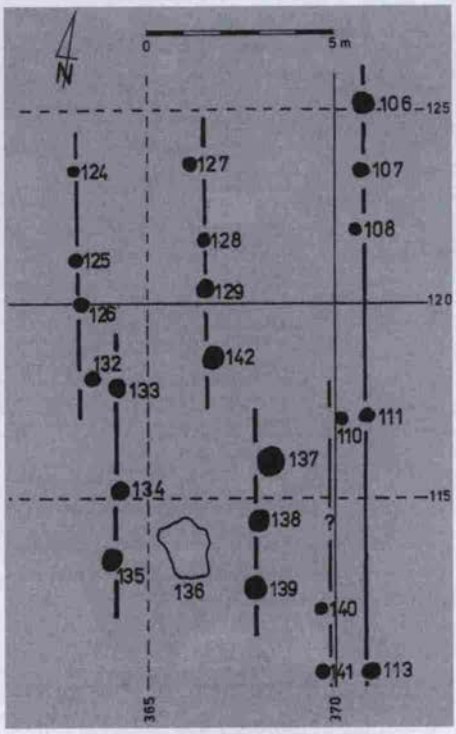

Ryc. 4. Zagórze, gm. Niepołomice, stan. 2. Obiekt słupowy 197 — zbiorcza inwentaryzacja jam posłupowych. Symbole graficzne: jak ryc. 7

części stanowiska (poziom rzutu na głębokości 40 cm) odzwierciedla — jak wykazały konsultacje z geomorfologami — obecność w tej części stanowiska naturalnego zagłębienia, powoli wypełnianego materiałem transportowanym z innych, niszczonych partii stanowiska po zasiedleniu tego terenu przez społeczności rolniczo-hodowlane wczesnego neolitu. Analiza warstw tworzących wypełnisko pierwotnego zagłębienia terenowego potwierdza, iż miał on poprzeczny przekrój nieckowaty, natomiast profil wzdłużny wykazywał wyrównanie dna (na długości 30 m różnica w jego poziomie, zalegającym ok. 227,00 m n.p.m., wynosi zaledwie około 10 cm). Konsekwencją tego faktu jest znaczące zróżnicowanie miąższości wypełniska, wahające się od 80 cm w części NW do zaledwie 20 w części SE. Po zaniku układu nawarstwień tworzących wypełnisko zagłębienia odsłonięto znakomicie czytelny układ spękań powierzchni stropu pokrywy lessowej, charakterystyczny dla miejsc w przeszłości wypełnionych wodą. Pojedyncze jamy (m.in. obiekty 103 i 104) oraz kilkanaście jam posłupowych (ryc. 4) zlokalizowane są w najbliższym sąsiedztwie lub w obrębie albo pod poziomem warstwy antropogenicznej (obiekt 197). W niewielkiej odległości od jej krawędzi wyeksplorowano m.in. klasyczną jamę trapezowatą kultury ceramiki wstęgowej rytej (obiekt 122 — ryc. 5).

W miąższych do 80 cm warstwach stanowiących wypełnisko pierwotnego zagłębienia terenowego wystąpił bogaty zespół zróżnicowanych chronologicznie materiałów (m.in. około 300 zabytków krzemiennych, kilka obsydianowych, ponad 3000 fragmentów ceramiki), wśród których zdecydowaną większość (około 90%) stanowią zabytki fazy nutowej i żeliezowskiej kultury ceramiki wstęgowej rytej oraz kultury malickiej. W sekwencji zróżnicowanych warstw, stanowiących wypełnisko tego pierwotnego, naturalnego obniżenia w centralnej części stanowiska, wystąpiły również zdecydowanie mniej liczne materiały z późniejszych epok: z młodszego okresu przedrzymskiego (m.in. 3 fragmenty ceramiki grafitowej) oraz fragmenty formowanej na kole ceramiki kultury przeworskiej z okresu późnorzymskiego. W niewielkiej ilości (kilkanaście fragmentów) wśród licznych zabytków z eksploracji wypełniska naturalnej niecki terenowej występują materiały z końcowej fazy wczesnego średniowiecza.

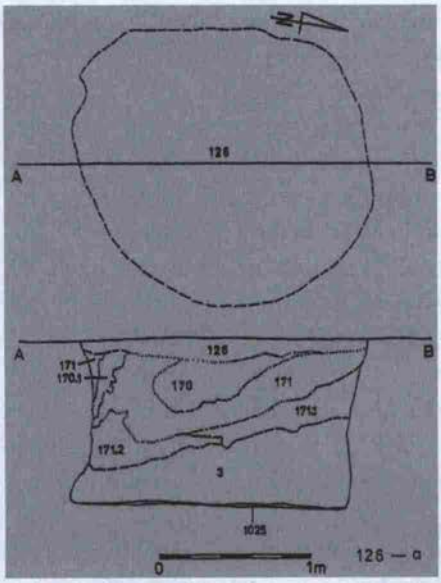

Ryc. 5. Zagórze, gm. Niepołomice, stan. 2. Obiekt 122 — jama kultury ceramiki wstęgowej. Symbole graficzne: a — numery warstw

Kluczowym zagadnieniem w interpretacji sekwencji stratygraficznej, zarejestrowanej na omawianej części stanowiska, jest ustalenie czasu powstawania i charakteru warstw tworzących wypełnisko naturalnego przegłębienia, którego obecność sprawiała, iż pierwotny układ terenu całkowicie odbiegał od rejestrowanego współcześnie. Przed podjęciem ogólniejszych dywagacji podkreślić należy, iż badania objęły dotychczas tylko fragment pierwotnego zagłębienia i ze sformułowaniem ostatecznych wniosków należy poczekać do zakończenia eksploracji (winno to nastąpić w sezonie 2004) oraz uzyskania wyników analiz licznych próbek ziemi. Analiza wyników badań przeprowadzonych w pierwszych sezonach pozwala na ogólną interpretację, iż naturalne, według opinii geomorfologów często wypełnione wodą zagłębienie stanowiło istotny element pierwotnej rzeźby terenu. Zasiedlenie tego obszaru przez społeczności wczesnorolnicze spowodowało powstanie znaczącego zagęszczenia rozmaitych funkcjonalnie obiektów przede wszystkim po stronie SE i E tego zagłębienia (na terenie badanym przez M. Suchorską-Rolę). Po stronie W rozległego zagłębienia, stanowiącego wedle wstępnych ustaleń bardzo charakterystyczny element pierwotnego układu powierzchni stanowiska, metrykę neolityczną posiada niewątpliwie konstrukcja słupowa obiektu 197, w części wyodrębniająca się już spod warstw zamywania naturalnego zagłębienia terenu (ryc. 4). Ta konstatacja, poparta stwierdzoną w kilku przypadkach sytuacją zalegania warstw tworzących kompleks zasypiska pierwotnego zagłębienia terenowego nad jamami posłupowymi konstrukcji o metryce neolitycznej oraz chronologią odkrywanych w jego obrębie zabytków, stanowi podstawę przyjęcia *terminus post quem* procesu wypełniania i stopniowej likwidacji owego zagłębienia. Pośrednich informacji o chronologii tego procesu dostarczać mogą dalsze relacje stratygraficzne: w już istniejące, przynajmniej na obrzeżach ukształtowane wypełnisko, wkopane zostały obiekty o późniejszej chronologii, m.in. jamy z młodszego okresu przedrzymskiego (obiekt 104, z którego wypełniska pochodzi m.in. fragment ceramiki grafitowej). Niejasna na obecnym etapie badań jest chronologia podobnie usytuowanej jamy osadowej 103, z której pochodzi głównie przepalona ceramika prahistoryczna i duża ilość polepy.

W świetle przedstawionych obserwacji, wynikających ze wstępnej analizy układów stratygraficznych wynika, iż powstawanie warstw stanowiących wypełnisko pierwotnie naturalnego zagłębienia terenu przypadło na okres między schyłkiem osadnictwa

wczesnoneolitycznego a zasiedleniem terenu wyrównanej w znacznym już wówczas stopniu krawędzi Drawinki o łagodnej ekspozycji S–E w młodszych fazach młodszego okresu przedrzymskiego (obecność ceramiki grafitowej pełni na obecnym etapie badań najlepszy wyznacznik chronologiczny procesu osadniczego w tym okresie). Interesujące jest stwierdzenie faktu, iż na powierzchni arów, zajmowanych przez warstwy powstałe w wyniku procesów akumulacyjnych w obrębie pierwotnego zagłębienia, zinwentaryzowano w warstwach poza obiektami około 300 zabytków krzemiennych, a na ponad dwukrotnie większej powierzchni w kierunku zachodnim — zaledwie około 70 wyrobów z tego surowca. Również ceramika występująca w warstwach pochodzi przede wszystkim z wczesnych faz neolitu (kultura ceramiki wstęgowej rytej i malicka) Wskazuje to na dominujący udział treści kulturowych o chronologii wczesnoneolitycznej w powstawaniu wypełniska wspomnianego zagłębienia. Genezy przynajmniej części treści antropogenicznych, składających się na wypełnisko rozległej niecki terenowej, upatrywać można w destrukcji elementów osad wczesnoneolityczych, istniejących w najbliższym sąsiedztwie.

Na pozostałym fragmencie zbadanej do 2001 r. w centralnej części stanowiska pod warstwą humusu o miąższości do 40 cm zalega warstwa kulturowa o zróżnicowanej, na ogół niewielkiej, maksymalnie kilkunastocentymetrowej miąższości, z której wyodrębniają się na różnych głębokościach i w rozmaitych układach stratygraficznych różnoczasowe obiekty.

W trakcie badań zinwentaryzowano na objętej badaniami w centralnej części stanowiska powierzchni 15 arów 90 obiektów archeologicznych (ryc. 3; przedstawia ona maksymalne zasięgi obiektów na poziomie odkrycia, pomijając inne obiekty wyróżniane w trakcie eksploracji w ich obrębie). Można wśród nich wyróżnić pod względem funkcjonalnym: 1 gliniankę (obiekt 148, w obrębie której wyróżniono 7 dalszych jam o zróżnicowanej funkcji) z wkopanym w jej dno piecem (obiekt 501), 3 obiekty (domostwa) o słupowej konstrukcji ścian (obiekty 197, 198 i 199), 12 jam osadowych (obiekty: 103, 104, 114, 136, 137, 143, 144, 149, 150, 155, 157, 158), 1 obiekt o funkcji rowka w sąsiedztwie jamy (obiekt 145), bardzo interesujące palenisko (obiekt 115) oraz liczne jamy posłupowe (wszystkie pozostałe obiekty w zakresie numerów 100-199 oraz 500-514). Większość zinwentaryzowanych jam posłupowych układa się w relikty wspomnianych trzech obiektów słupowych. Przynajmniej pierwsze i ostatnie z nich odsłonięte zostały tylko częściowo, a pozostałe elementy konstrukcji znajdują się poza terenem dotychczasowych badań. Obiekt 198 posiada natomiast zinwentaryzowaną ścianę szczytową od strony południowej oraz pojedyncze słupy konstrukcji ścian bocznych; wydaje się jednak, iż więcej elementów jego konstrukcji nie uda się już odsłonić, gdyż obiekt ten posiada rozległe, calcowe tło od strony północnej.

Wspólną cechą wszystkich obiektów o słupowej konstrukcji ścian jest znaczny stopień ich destrukcji: z obiektów pozostały niemal wyłącznie spągowe części wypełnisk jam posłupowych. Nawet jamy o średnicy 50–60 cm wyjątkowo tylko posiadają miąższość przekraczającą 20 cm. Znaczące zniszczenie wyższych partii stanowiska sprawia, iż odsłonięte elementy konstrukcji słupowych są niekompletne, obejmując tylko jamy

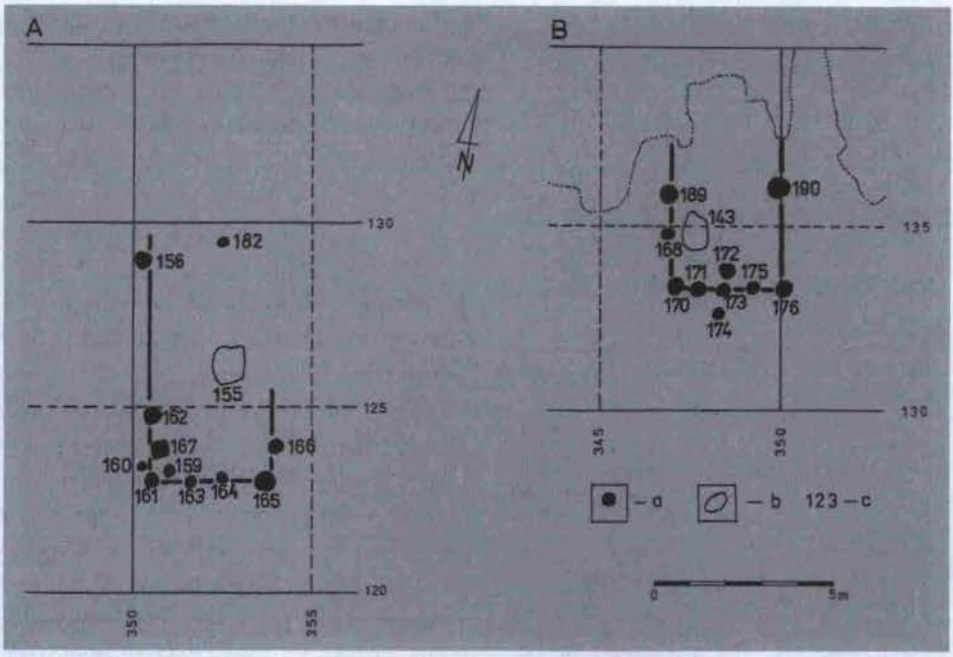

Ryc. 6. Zagórze, gm. Niepołomice, stan. 2. Obiekty 198 (A) i 199 (B) — zbiorcza inwentaryzacja jam posłupowych. Symbole graficzne: a — jamy posłupowe, b — jamy, c — numer obiektu

pierwotnie najgłębsze. Częściowe tylko zbadanie tych konstrukcji sprawia, iż podać możemy jako wymiary całkowite jedynie szerokości obiektów słupowych, które wynoszą odpowiednio:

1. obiekt 197 — w jego skład wchodzą jamy posłupowe 106–108, 110, 111, 113 124–129, 132–135, 137–139 oraz 140–142 — szerokość maksymalna 8 m, długość na obecnym etapie eksploracji 15 m z bardzo prawdopodobną możliwością odsłonięcia kontynuacji od strony S (ryc. 4),

2. obiekt 198 — do którego należą jamy posłupowe 156, 159–163, 165–167 i być może 182 — szerokość obiektu 3,5 m (ryc. 6A),

3. obiekt 199 — w skład którego wchodzą na obecnym etapie eksploracji jamy posłupowe 168, 170–176 oraz 189 i 190 — szerokość konstrukcji 3 m (ryc. 6B).

Obiekty 198 i 199 z pojedynczym rzędem słupów posiadają konstrukcję zasadniczo różniącą je od obiektu 197, gdzie ponad 20 jam posłupowych tworzy 6 rzędów konstrukcji. Zwraca uwagę brak pozostałości jam budowlanych, co komplikuje interpretację zbadanego w części rozległego obiektu słupowego o niewątpliwie wczesnoneolitycznej chronologii (datowanie wynika z analizy stratygrafii w rejonie odkrycia tego obiektu). Datowanie obiektu 199 nie jest na razie jednoznaczne. Chronologia obiektu 198 wynika z datowania związanej z konstrukcją słupową jamy osadowej 155 (owalny obiekt o wymiarach 108 x 90 cm z płaskim dnem na głębokości 22 cm), z której pochodzi kilkanaście fragmentów ceramiki z młodszego okresu przedrzymskiego. W sąsiedz-

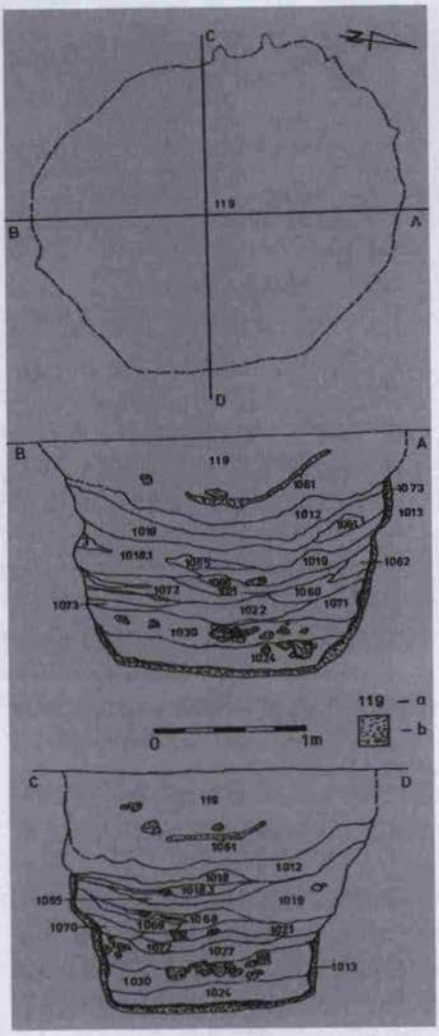

Ryc. 7. Zagórze, gm. Niepołomice, stan. 2. Obiekt 115. Symbole graficzne: a — numer warstwy, b — polepa

twie obiektu 198 zbadano również analogicznie datowany obiekt 104, w którego wypełnisku znaleziono m.in. fragment ceramiki grafitowej. Ten ostatni stanowiła owalna jama o wymiarach 180 x 140 cm, zagłębiona nieckowatym dnem do 65 cm w podłoże.

Spośród obiektów wyeksplorowanych w 2001 r. niezwykle interesujący był obiekt 115 (ryc. 7), który na poziomie odkrycia stanowiła owalna jama o wymiarach 2,55 x 2,05 m. Obiekt okazał się w trakcie eksploracji głębokim (miąższość wypełniska do 160 cm) paleniskiem o rzucie w kształcie prostokąta (kształt górnej części wynikał z destrukcji). Ścianki boczne i dno wykazywały przepalenie lessu nawet do 10 cm. Wypełnisko obiektu stanowiły warstwy spalenizny, zawierające znaczną ilość polepy w różnym stopniu przepalenia (ryc. 13*). W spągu warstwy wierzchniego zasypiska wypreparowano w trakcie eksploracji pozostałości wylepionej z gliny konstrukcji ściany (sklepienia, mogącego wskazywać na funkcjonowanie pieca o nieokreślonej na razie funkcji gospodarczej). Z warstw użytkowych i zasypiskowych obiektu 115 pochodzi kilkadziesiąt fragmentów ceramiki, m.in. beczułkowatych garnków o nachylonym do wewnątrz brzegu, pogrubionym od strony zewnętrznej oraz ułamki brzuśców zdobionych trójkątnymi lub ukośnymi nacięciami. Zabytki te pozwalają wiązać obiekt 115 z kulturą puchowską młodszego okresu przedrzymskiego.

Zupełnie wyjątkowy charakter posiada obiekt 148, który na poziomie odsłonięcia stanowiła rozległa, owalna plama zglinionej próchnicy o wymiarach 8,25 x 7,10 m (ryc. 8). Z wypełniska głównie stropowej części obiektu pochodziły m.in. liczne fragmenty ceramiki gładkiej, formowanej na kole garncarskim. Na obrzeżach obiektu i jego najbliższym sąsiedztwie zinwentaryzowano kilka jam posłupowych, związanych niewątpliwie z konstrukcją zadaszenia nad rozległą jamą (glinianką) lub ewentualnie nawet ścian budynku. Obiekt 148 stanowiła bowiem glinianka o średniej głębokości do 2,1 m od

* Ryciny 10–13 znajdują się na s. 351–352 kolorowej wkładki.

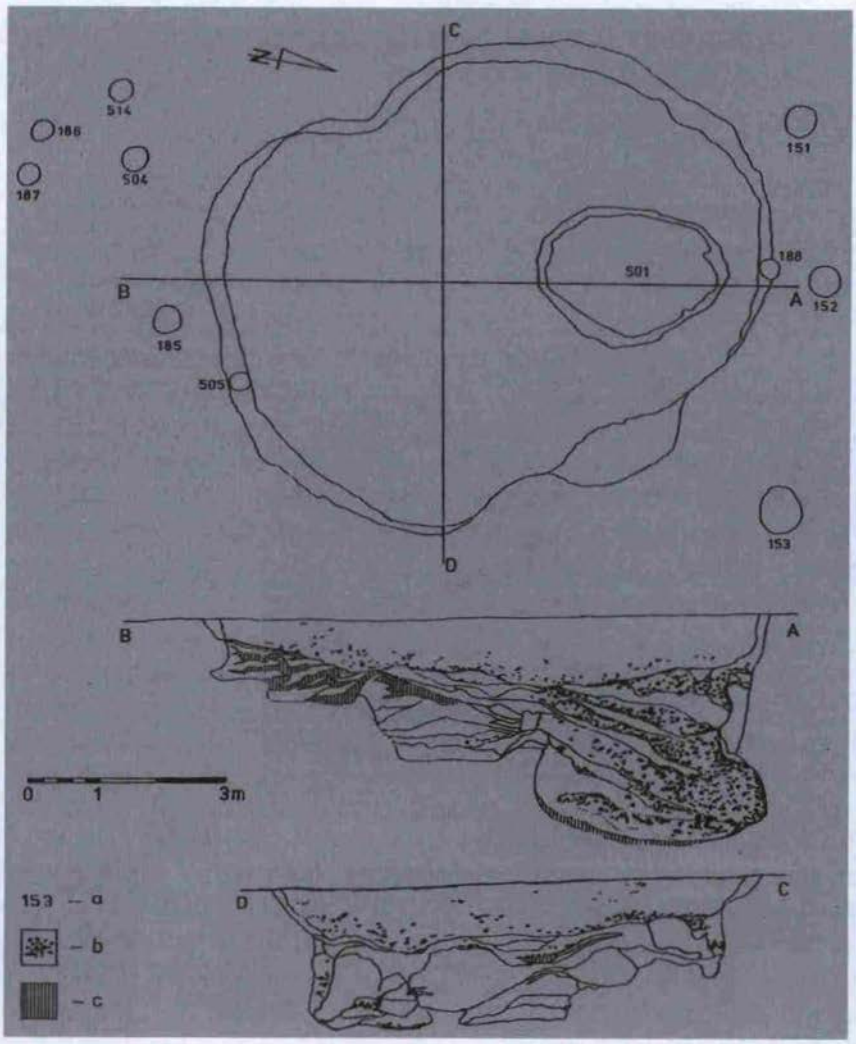

Ryc. 8. Zagórze, gm. Niepołomice, stan. 2. Obiekty 148 i 501 (rzut obiektu na poziomie 200 cm) oraz towarzyszące im jamy posłupowe. Symbole graficzne: a — numery obiektów, b — polepa, c — spalenizna

poziomu po odhumusowaniu i odczyszczeniu powierzchni stropowej (ryc. 10). Dno glinianki było nierówne, kilkoma wyraźnie odrębnymi wkopami sięgała ona jeszcze głębiej. W centralną część glinianki wkopany został piec o trudnej do interpretacji funkcji gospodarczej. Stropowe części pieca (obiekt 501) odsłonięto na głębokości około 2 m w obrębie glinianki. Posiadał on na poziomie odkrycia wewnętrzne wymiary: 2,7 x 1,8 m (ryc. 11, 12). W przeważającej części powierzchnię ścian stanowił wypalony *in situ* less. Tylko na fragmentach powierzchni ścian, gdzie less został pierwotnie wybrany w czasie funkcjonowania glinianki (m.in. od strony związanego z piecem paleniska), ściany

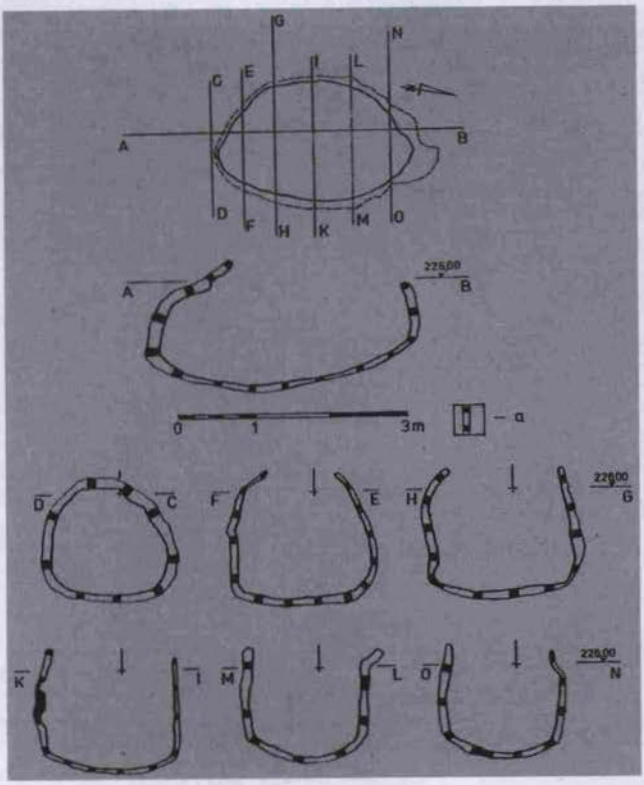

Ryc. 9. Zagórze, gm. Niepołomice, stan. 2. Obiekt 501. Przekroje ilustrujące grubość przepalenia ścian pieca. Symbole graficzne: a — lokalizacja odwiertów w ścianach komory pieca

zostały wylepione z materiału naniesionego. W obrębie ściany komory pieca od strony wschodniej znajdował się plastycznie wyeksplorowany w trakcie badań wykopaliskowych owalny otwór o wymiarach około 45 x 30 cm. Poza nim znajdowało się palenisko z wyraźnie uwarstwionym wypełniskiem prostokątnej jamy. Dno paleniska znajdowało się na wysokości około 60 cm nad górną płaszczyzną ścian pieca oraz około 205 cm nad poziomem jego dna. W przekroju piec posiadał kształt gruszkowaty, a maksymalna średnica obiektu wynosiła 330 cm.

W obrębie wypełniska pieca 501 i spągowej części glinianki 148 zarejestrowano niezwykle charakterystyczny układ warstw, jednoznacznie wskazujących na powolną destrukcję skomplikowanego zespołu obiektów, którego elementem był głęboko wkopany piec (ryc. 11). W warstwach zasypiskowych wnętrza wystąpiły miąższe do 30 cm warstwy polepy konstrukcyjnej. W trakcie eksploracji łącznie wybrano około 1200 kg polepy, z czego w charakterze prób zdeponowano blisko 300 kg polepy konstrukcyjnej, na której stwierdzono odciski belek o średnicy przekraczającej nawet 40 cm. Odciski na polepie wskazują na złożoność konstrukcji obiektu: obok wspomnianych odcisków o średnicy ponad 40 cm występują też liczne odciski belek o średnicy kilkunastu centymetrów, a nawet kilku centymetrów. Odciski w różnych płaszczyznach i kierunkach na fragmentach polepy dodatkowo komplikują możliwość interpretacji konstrukcji naziemnej części obiektu 148.

Warstwy nasycone polepą konstrukcyjną są przewarstwione poziomami wyraźnego zamywania wnętrza głębokiego wykopu w miejscu istnienia pieca. Stwierdzono kilka poziomów zamywania, przedzielającego warstwy o wybitnie destrukcyjnym charakterze. Jednoznacznie wskazuje to na fakt stopniowej destrukcji naziemnej części obiektu, związanego z piecem. Ową naziemna część tworzyło najpewniej zadaszenie w formie konstrukcji słupowej (ślady jam posłupowych na obrzeżach i w otoczeniu pierwotnej glinianki), w jakimś stopniu wylepionej gliną (znaczna ilość polepy konstrukcyjnej w zasypisku). Raczej mało prawdopodobne wydaje się, by duża ilość polepy i zadaszenie wiązało się funkcjonalnie z glinianką. Pewnych wniosków w zakresie interpretacji dostarczyć mogą też dalsze badania w otoczeniu pieca. Na pewnym etapie badań pojawiła się bowiem hipoteza, iż rozległy i głęboki wkop pierwotnej glinianki, w której funkcjonował w młodszym okresie rzymskim piec, mógł być wykorzystywany po zaprzestaniu jego użytkowania jako miejsce gromadzenia śmieci (w tym również budowlanych, m.in. polepy konstrukcyjnej) z najbliższego sąsiedztwa. Kompleksowe rozpoznanie pozostałości osadnictwa współczesnego piecowi powinno pozwolić w nieodległej przyszłości na weryfikację tej dyskusyjnej koncepcji.

W trakcie badań wykonano m.in. serię odwiertów przez ścianki pieca, celem rozpoznania rozkładu temperatur w obrębie komory (ryc. 9). Największe przepalenie lessu (do 16 cm) stwierdzono w części komory na wprost otworu w jej ścianie, umieszczonego na osi paleniska zlokalizowanego poza piecem. Zasadniczo większe przepalenie wykazują górne części pieca, a grubość przepalenia części przydennych rzadko przekracza 6–8 cm. Wnosić można z tego, iż nośnikiem podwyższonej temperatury było ogrzane powietrze, dostające się do wnętrza z paleniska zlokalizowanego poza obrębem komory pieca. Ważkim problemem w zakresie interpretacji obiektu 501 jest też fakt lokalizacji pieca w głębokim wykopie (nawet współcześnie, po kilkunastu wiekach erozji, która spowodowała bez wątpienia obniżenie pierwotnego poziomu terenu) jest to głębokość około 2 m dla zachowanych górnych fragmentów ścianek komory oraz 3,5 m głębokości dla poziomu dna. Taka nietypowa lokalizacja powodowała oczywiste trudności w zapewnieniu sprawnego funkcjonowania urządzenia ogniowego (prawie zerowa cyrkulacja powietrza w głębokim wkopie). W sposób oczywisty ograniczała ona możliwość uzyskania wysokich temperatur, co znacząco zmniejsza zakres możliwych zastosowań pieca. Wypalenia ścian wyłącznie w atmosferze utleniającej wskazuje, iż nie można dopuścić palenia w obrębie komory pieca i potwierdza funkcjonowanie w niej niezbyt wysokich temperatur. Wszystkie te obserwacje łącznie wskazują, iż piec pełnił funkcję gospodarczą, najprawdopodobniej suszarni. Charakterystyczne jest, iż wśród ceramiki młodszego okresu rzymskiego, związanej z obiektami 148 i 501, występują wyłącznie fragmenty formowanej na kole ceramiki stołowej, przy braku ułamków naczyń zasobowych. Wedle niektórych interpretacji uznać to można za wskazówkę chronologii tego zespołu zabytków i obiektów, w których materiał ten wystąpił (faza C1b?). Od ostatecznych rozstrzygnięć z zakresu chronologii należy się jednak powstrzymać do zakończenia badań w dalszym otoczeniu obiektów 148 i 501.

Reasumując należy stwierdzić, iż stanowisko 2 w Zagórzu jest bardzo interesujące i ważne dla poznania pradziejów i średniowiecza tego terenu. Oczywistym banałem w świetle przedstawionych wyników dotychczasowych badań — *de facto* wstępnych z uwagi na rozległą powierzchnię stanowiska — będzie stwierdzenie, iż gdyby nie budowa autostrady A 4 prawda o tej przeszłości na zawsze pozostałaby kolejną tajemnicą pradziejów. Głęboka orka i rozpoczęty w ostatnim czasie rozwój zabudowy doprowadziłyby niewątpliwie w nieodległej przyszłości do zniszczenia niemałej części obiektów, w tym zwłaszcza licznych jam posłupowych, charakteryzujących się niewielką na ogół miąższością.

Podsumowując wyniki wstępnych badań wykopaliskowych na stanowisku 2 w Zagórzu należy stwierdzić, iż z neolitu pochodzą liczne materiały, odkryte m.in. w warstwach tworzących wypełnisko naturalnego zagłębienia, posiadającego kształt niecki przebiegającej po kierunku NW–SE. Ulegało ono wypełnianiu treścią kulturową głównie w czasach następujących po intensywnym rozwoju osadnictwa neolitycznego. Proces zamywania musiał być niemal zakończony w młodszym okresie przedrzymskim, gdyż z tego czasu pochodzi obiekt wkopany w skraj istniejącego już wówczas wypełniska (obiekt 104). Z wczesnym neolitem wiąże się też kilka typowych jam osadowych, m.in. klasyczna trapezowa jama 122.

Na młodszy okres przedrzymski datowane mogą być nieliczne materiały na złożu wtórnym, pochodzące z warstw eksplorowanych w wypełnisku zagłębienia terenu w centralnej części stanowiska (m.in. fragmenty ceramiki grafitowej), obiekt 104 (jama wkopana w skraj tego wypełniska), obiekt 198 (relikty konstrukcji słupowej, w obrębie której wyeksplorowano jamę z materiałem z tego okresu). Bardzo interesującym obiektem jest palenisko (piec?) kultury puchowskiej (obiekt 115).

Z późnego okresu rzymskiego pochodzi rozległa glinianka (obiekt 148) z rzędami jam posłupowych na obwodzie i najbliższym sąsiedztwie obiektu. W dno pierwotnej glinianki wkopano niezwykle interesujący obiekt — piec gospodarczy o złożonej konstrukcji (obiekt 501).

Bibliografia

Górski J., Trela E., Zając M.

1996 *Zagórze, stanowisko 2. Weryfikacyjne badania powierzchniowe* (m-pis w archiwum KZBA).

Konieczny B.

1996 *Sprawozdanie z badań na stan. 2 w Zagórzu, gm. Niepołomice* (m-pis w archiwum KZBA).

Naglik R., Wichman T.

1992 *Wyniki badań AZP na obszarze 104-59* (m-pis w archiwum MAK).